ISSN E: 2709-8273
ISSN P:2709-8265
JOURNAL OF APPLIED LINGUISTICS AND TESOL
JALT

ڈیرہ غازی خان وچ سی حرفی دی روایت

"The Tradition of Si Harfi in Dera Ghazi Khan's Saraiki Literature

شیر علی
پی ایچ ڈی سکالر
شعبہ سرائیکی ،دی اسلامیہ یونیورسٹی بہاول پور

ڈاکٹر بدر مسعود خان
اسسٹنٹ پروفیسر
شعبہ سرائیکی ،دی اسلامیہ یونیورسٹی بہاول پور

Abstract
Si Harfi is an ancient and significant poetic genre of Saraiki literature. Its tradition has continued from the early period of Saraiki literature to the contemporary Pakistani era. Although the creative practice of Si Harfi has declined in the modern period, it occupied a prominent position in the classical Saraiki poetic tradition. Dera Ghazi Khan has played an important role in the development and preservation of this genre. The earliest known name associated with the tradition of Si Harfi in the Saraiki literature of Dera Ghazi Khan is Shah Habib. Later, poets including Noor Muhammad Sail, Khadim Makhan Beliwi, Mahi Khan Nazir, Ramzan Talib, Saleem Nusrat, Khalil Shoda, Afzal Nadeem, Ghulam Sadiq Lashari, and Maulvi Allah Bakhsh Khadim also employed Si Harfi in their poetry. This study explores the historical continuity, literary significance, and development of Si Harfi in the Saraiki literature of Dera Ghazi Khan. It also highlights the contribution of prominent poets in preserving and promoting this traditional poetic form.

Keywords: *Saraiki Literature, Si Harfi, Dera Ghazi Khan, Saraiki Poetry, Classical Poetry, Literary Tradition, Saraiki Poets*

سی حرفی وی سرائیکی دی کافی وانگوں ہک قدیم صنف اے۔ جیڑھی سرائیکی ادب وچ منڈھ کنوں گھن پاکستانی دور تئیں تواتر نال لکھیندی رہی اے۔ اجوکے عہد وچ گھٹ لکھیندی پئی اے۔ سرائیکی دی تعریف ڈاکٹر نصر اللہ ناصر ایں کریندن۔

> ''اے نظم دی او قسم ہے جیرھی الف توں شروع تھئی تے ی تئیں ہک ہک حرف اتے ہک ہک بند نال لکھی ویندی اے۔ ایں صنف وچ فارسی دے ۳۰ حروف گھدے ویندن۔ حیرت اے ہے کہ سندھی تے سرائیکی زبان اچ وی تمام شاعراں دیاں کوئی مخصوص بحراں کئینی بلکہ سرائیکی زبان وچ مختلف تے طویل ڈوہائیں بحراں استعمال کیتیاں گئین۔ سی حرفی وچ اکثر رباعی دی طرح چار مصرعے ہوندن اے چار ہم قافیہ تے انہاں وچ فکری وحدت پاتی ویندی ہے۔ چار مصرعیاں توں گھٹ ودھ دیاں سی حرفیاں وی سرائیکی اچ ملدیاں ہن۔'' (1)

دبستان ڈیرہ غازی خان وچ سرائیکی سی حرفی دی روایت وچ پہلا ناں شاہ حبیب دا ملدا ہے۔ اوندی سی حرفی دے صرف ترائے بند ملدن۔

الف: اللہ دی طلب وے نت حق کوں یاد کریوے

ISSN E: 2709-8273
ISSN P:2709-8265
JOURNAL OF APPLIED LINGUISTICS AND TESOL
JALT

غفلت سٹ رکھیں دل محکم نندر آرام ونجیوے

سمجھ حبیب صحیح کر سمجھیں ثابت مول پجیوے (2)

انہاں دے علاوہ نور محمد سائل، خادم مکھڑ بیلوی، ماہی خان ناظر، رمضان طالب، سلیم نصرت خلیل شودا تے بئے بہوں سارے شاعر ہن جنہاں سی حرفیاں لکھیاں۔ خالد اقبال دی سی حرفی دی کتاب ''کویلیاں کیتا پیار'' وی چھپی ہوئی اے۔ اوندے وچوں ہک بند:

ش: شبیری رسماں اتھاں اساں یار نبھائیاں

ساہواں آپٹیاں دھرتی اُتوں اساں ویل وتائیاں

ساڈے دل دے جانی سبھے رسماں آپ ڈسایاں

تیکوں ول ول یاد پئے کروں اج مظفر سائیاں

(3)

نور محمد سائل (۱۸۹٦ء۔ ۱۹۷٦ء):

نور محمد سائل استاد الشعراء ہا۔ ڈیرہ غازی خان دا واسی ہا۔ اوندے شاگرد وی آپٹے دور دے نامور شاعر ہن۔ عزیز شاہد وی نور محمد سائل دا پتر اے۔ نور محمد سائل دی کلیات ''قلندر سمندر'' وچ باقی اصناف دے نال نال سی حرفیاں وی موجود ہن۔ کجھ مکمل ہن کجھ ادھوریاں ہن۔ انہاں دی سی حرفی کوں اساں نعتیہ سی حرفی آکھ سگدے ہیں کیوں پوری سی حرفی نبی کریمؐ دی تعریف و توصیف وچ لکھی ہوئی ملدی اے۔

ب: برابر مثل نبی نہ تھیا نہ کوئی جاسی

کل کائنات دے چوڈیں طبقیں نہ کوئی آیا آسی

جے کوئی مفسد دعویٰ کرے محشر دوزخ پاسی

ہے لجپال محمد سائل ترس غریبیں کھاسی(4)

نور محمد سائل انسان کوں مت ڈیندے جو اے عارضی حیاتی اے۔ اتھاں چنگے عمل کر گھن۔ جیکر کوئی غلطی تھی وی گئی ہے تاں اتھاہیں توبہ کر گھن۔ گناہیں والی سیاہی اتھاہیں دھو گھن۔ آپٹی جنت دوزخ دا فیصلہ تئیں کرٹے جیکر چنگے عمل کریسیں تاں جنت تیڈی منزل اے جیکر لنگے عمل کریسیں تاں دوزخ تیڈا ٹھکانہ اے۔

س: سیاہی سینے والی جینویں تھیوی دھو گھن

ISSN E: 2709-8273
ISSN P:2709-8265
JOURNAL OF APPLIED LINGUISTICS AND TESOL
JALT

مہندی بھاگ سہاگ آپڑے دی آپڑْے ہتھوں لو گھن

جنت دوزخ اگوں تیڑے اے گھن بھانویں او گھن

ملسیا نال عمل دے سائل جو دل منگی سو گھن (5)

انہاں دی ہک ہئی سی حرفی اے جیڑھی واجد محمود واجد کوں یاد ہئی۔ لیکن افسوس دی گالھ اے ہے جو او سی حرفی مکمل دستیاب کئینی۔ اوندا ہک بندڑیکھو:

الف اللہ کوں واحد سمجھیں حق رسولؐ ہے آقا

کن فیکن دا باعث ہکو اے مقبول ہے آقا

کل مرسل توں برتر بہتر اصل اصول ہے آقا

ہے حسنین دا نانا سائل پدر بتول ہے آقا (6)

محمد رمضان طالب:

الحاج محمد رمضان طالب نے مذہبی شاعری زیادہ کیتی اے۔ اوندے کلام وچ سی حرفیاں وی ملدیاں ہن۔ آپ دیاں سی حرفیاں وچ اصلاحی پہلو زیادہ ملدے۔ او آہدن جیڑھا سدھے رستے یعنی حق دے رستے اُتے ٹُرسی اوندے واسطے کامیابی اے۔ جیڑھا حق دا حامی نئیں اوندے کیتے تباہی اتے بربادی اے۔

ب: بربادی اوندی ہے جو سدھا راہ نہ چلے

اونکوں ول ول ڈیون تلے گمراہی دے ولے

حق دے راہ تے جو ٹُر پیا اوندے سیت سولے

طالب کت دا ماڑ کریندیں کیا ہے تیڑے پلے (7)

رمضان طالب غلط رسماں دی وی مذمت کریندے جیندے وچ دنیا دا ڈیکھاوا ہوندے۔ لوک قرض چاتے لوکاں دی ڈٹھ ونڑٹھ کیتے خوشیاں کریندن۔ او ویلھے تاں قرضہ چاتے پھوت بڑا گھندن ول جڑاں قرضہ ڈیوڑا پوندے پچھیں بکھے کنگال تھئے ودے ہوندن۔

رواج تے رسماں ریتاں سکھڑی دنیا داری

ڈٹھ ونڑٹھ دیاں خوشیاں کروں قرضے چا کے باری

سر تے ڈانگ وہاچ دی وَجدی نئیں مکدی ناداری

طالب کندھ اُسرسی کیا جئیں ریت دے نال اساری

ISSN E: 2709-8273
ISSN P:2709-8265
JOURNAL OF APPLIED LINGUISTICS AND TESOL
JALT

(8)

ڈٹھا ونجے تاں محمد رمضان طالب دی ساری سی حرفی وچ اصلاحی پیغام ملدے۔ ہر بند وچ کوئی نہ کوئی معاشرتی اصلاح پاتی ویندی اے۔ انہاں دی سی حرفی وچ حمدیہ تے نعتیہ بند وی موجود ہن۔ ہک حمدیہ بند ملاحظہ کرو:

ک: کریم رحیم ہے مولا اوندی شان نرالی

ہر شئے دا او مالک خالق اوہے اعلیٰ عالی

او غفار غفور سڈیندے ذات ہے بخشڑ والی

طالب اوہو آپ کریندے ڈو جگ دی رکھوالی

(9)

زوار سلیم نصرت:

زوار سلیم نصرت دا بنیادی حوالہ مرثیہ اے پر انہاں باقی اصناف وچ وی شاعری کیتی اے۔ عزیز شاہد تے عشرت لغاری دے شاگرد ہن۔ مزدور طبقے نال تعلق رکھیندن۔ انہاں دی ہک کتاب ''اذان اکبر دی'' چھپ گئی اے۔ ایں توں علاوہ انہاں دے کتابچے مارکیٹ وچ بہوں سارے ملدن۔ ارشاد ناصر دی مرتب کتاب ''سانجھے رنگ'' وچ انہاں دی ''سی حرفی'' شامل اے۔ انہاں دی سی حرفی دا موضوع حمد، نعت اتے اصلاح معاشرہ اے۔ انہاں دا ہک حمدیہ بند ملاحظہ کرو:

الف: امیداں رکھ اللہ تے اللہ کرم کریسی

ڈکھ سکھ دا سب مالک اللہ سب کوں خوشیاں ڈیسی

پاک حسین دے صدقے ساکوں محشر وچ بچویسی

ہڈدی بیڑی نصرت میڈی سوہنڑاں پار پچیسی (10)

سی حرفی دا ہمیشہ موضوع اصلاح معاشرہ وانسان رہ گئے۔ سلیم نصرت وی انسان دی اصلاح چاہندے اتھ گالھوں آہدے جو پیار دا بج دھرتی تے بندے کوں رہوٹا چاہیدے۔ کیونجو زمین وچ جیڑھی شئے رہیسو اوہو چمسی۔ فتنہ گیری تے انسانیں کوں انج کرڑ والی سوچ دی مذمت کریندے بلکہ سانجھ کرڑ دی تلقین کریندے۔

ث: ثمر ہے اللہ ڈیندا پیار دا بیج ربندا جل

چنگی رہیسیں چنگی چائیسیں آپڑی رادھی چیندا جُل

ISSN E: 2709-8273
ISSN P:2709-8265
JOURNAL OF APPLIED LINGUISTICS AND TESOL
JALT

بھل ونج فتنہ گیری ساری حق دے نال نبھیندا جل

نصرت خوشیاں پیر آ چمسن سچ دی سانجھ بنڑیندا جل (11)

کیوں جو سلیم نصرت بنیادی طور تے مرثیہ گو شاعر اے اتھ گالھوں آپڑی سی حرفی وچ واقعہ کربلا دا ذکر بہوں واری کریندے۔ ہک بند واقعہ کربلا دے حوالے نال ملاحظہ کرو:

ذ: ذکر کر چن زہرا دا اکبر لعل کہائے کربل

آپڑا لہو نذرانہ ڈے کے دین کوں آن بچائے کربل

ظالمیں اگوں نہ جھکڑ دا ساکوں درس پڑھائے کربل

نصرت سخی حسین دا کم ہا ظلم یزید مٹائے کربل (12)

خلیل احمد شودا:

خلیل احمد شودا دا تعلق مستوئی خاندان نال ہا۔ فاضل پور ضلع راجن پور دے واسی ہن۔ بے وس دے شاگرد ہن۔ خلیل احمد شودا محکمہ تعلیم وچ مدرس ہن۔ سرائیکی ادب دی خدمت کریندے رہ گئین۔ آخری حیاتی وچ انہاں دا زیادہ تر کلام مذہبی ملدا ہے۔ انہاں دی نعتیہ کتاب ''چموں خاک مدینے دی'' وچ ترائے سی حرفیاں موجود ہن۔ پہلی حمدیہ سی حرفی اے ڈوجھی نعتیہ سی حرفی اتے تریجھی سی حرفی سفر آخرت تے مشتمل اے۔ انہاں دی ایں سی حرفی وچوں ہک نمونہ:

ذ: ذاتاں نہ پیاں پچھیسن چڑاں عمل پلڑے تلسی

پئی لکھیندی کتاب ہے عملاں دی ہر گال اتھاں کے کھلسی

جئیں فخر کیتا ہے ذات اُتے او پہلے اتھاں رُلسی

سٹ فخر وڈائی کوں توں شودا اتھ سخت سزا پئی پُلسی (13)

انہاں دی نعتیہ سی حرفی وچوں ہک بند ملاحظہ کرو:

گ: گویجے ہر ویلھے سوہنڑی نعت نبی سروڑ دی

ہے زندگی دا پندھ بہوں تھولا ایہا چالی خاص سفر دی

رب آپ کیتی قرآن اندر تعریف اوں پاک شہر دی

ڈیکھاں جیندیں شہر مدینے کوں ایہا شودا گال فخر دی

ISSN E: 2709-8273
ISSN P:2709-8265
JOURNAL OF APPLIED LINGUISTICS AND TESOL
JALT

(14)

افضل ندیم افضل:

افضل ندیم افضل سرائیکی دا زود نویس شاعر اے۔ انہاں ہر صنف کوں لکھے۔ انہاں دی شاعری دے ۳۰ توں ودھ کتابچے ہن۔ انہاں ساری حیاتی سرائیکی زبان تے ادب دی خدمت کیتی اے۔ انہاں ہوں سارے شاعراں دے کتابچے چھپوا تے جا جا ونج تے ویچے ہن۔

افضل ندیم افضل نے سی حرفی دی صنف وچ طبع آزمائی کیتی اے۔ سانجھے رنگ وچ انہاں دی سی حرفی شامل اے۔

ب: بندگی ہے اوں ذات دے کیتے کل کائنات بنڑائی جئیں

آپنڑے پاک محبوب دی خاطر کل کائنات وسائی جئیں

مخفی راز او آپ ہی جانڑے حق تسبیح پڑھوائی جئیں

زلف دیاں قسماں چا کے افضل شان محبوب ڈسائی جئیں

(15)

انہاں آپنڑی سی حرفی وچ جدید معاشرتی موضوعات کوں وی بیان کیتے۔ موجودہ عہد وچ دہشت گردی نال دنیا دا امن تباہ تھی گئے۔ لوک ناحق مردے پئے ہن۔ عباد تگاہواں وچ بم دھماکے تھیندے پئے ہن۔

ج: جواب ڈیو دنیا والو کیوں اے دہشت گردی ہے

امن امان تباہ ڈسدا ہے کیوں پئی خلقت مردی ہے

فرض خدا دے بھل گئے ظالم تہوں افضل بے دردی ہے

وچ مسیت دے لاشے ڈسدن ہر جاہ موت نظردی ہے (16)

انہاں دی سی حرفی وچ وی واقعہ کربلا دا تذکرہ ملدے۔ انہاں دی سی حرفی وچ واقعہ دے حوالے نال ڈاہ توں زیادہ بند ملدن۔ کیونجو انہاں واقعہ کربلا اتے پہلے وی ڈھیر ساری شاعری کیتی ہوئی اے۔

ز: زہرا دے بچڑے ڈو ہن حسن حسین پیارے

پاک نبی مونڈھیں تے چایا سئیں دی اکھ دے تارے

ISSN E: 2709-8273
ISSN P:2709-8265
JOURNAL OF APPLIED LINGUISTICS AND TESOL
JALT

افضل حسن کوں زہر ڈیوا کے امت کیتے کارے

اوہو حسین اے نوک سنڑاں تے ڈسدا پئے ہسوارے (17)

غلام صدیق لاشاری:

غلام صدیق لاشاری دراہمہ ڈیرہ غازی خان دے واسی ہن۔ او شاعری وچ اعجاز ڈیروی دے شاگرد ہن۔ بنیادی طور تے نعت گو شاعر ہن۔ ایں توں علاوہ انہاں دے مشاغل وچ گلوکاری اتے مطالعہ کرنڑ اے۔ محکمہ تعلیم وچ بطور مدرس خدمات ادا کریندے ہن۔ غلام صدیق لاشاری دیاں نعتاں سارے جگ وچ مشہور ہن۔ انہاں سی حرفی دی صنف وچ وی لکھیا اے۔ انہاں دی سی حرفی دے زیادہ تر بند نعتیہ ہن۔ ایں توں علاوہ معاشرتی برائیاں دی مذمت وی انہاں دی سی حرفی وچ ملدی اے۔ انہاں دی سی حرفی دا ہک نعتیہ بند ملاحظہ کرو:

م: محمد عربی سوہنڑا ڈتی رب اکبر اینکوں شان اے

نور ہدایت ساڈے کیتے ملی رحمت ڈو جہان اے

احسان ہےخالق مالک دا ڈتا سوہنڑیں دا سلطان اے

ہے آسرا مدنی امت دا اے صدیق ساڈا ایمان اے

(18)

سی حرفی دا ہک وڈا موضوع بے ثباتی دنیا اے۔ انسان اتھاں کوڑ فراڈ تے بے ایمانی کریندا ودے۔ حالانکہ تخت مال دولت تے زیور سارا کجھ اتھاہیں سٹ ویسی۔ نال صرف عمل نیسی۔ باقی کجھ نہ نال نیسی۔ غلام صدیق لاشاری دی سی حرفی وچ ایں کوڑی دنیا تے پہوں سارے بند ملدن۔ جیندے وچ او ایں دنیا دی مذمت کریندے۔

ت: تخت تے زیور مال تے شاہی ہر شئے ہے آخر فانی

رکھ دل وچ حب توں پاک نبیؐ دی جیندا جگ تے کوئی نہیں ثانی

رب اصلوں مہربان تھیسی کر جگ تے مہربانی

نافرمان صدیق نہ تھیویں کھا ویندی ہے نا فرمانی

(19)

غلام صدیق دی سی حرفی وچ فنی حوالے نال وی پہوں خوبیاں ہن۔ انہاں دے وچ تکرار لفظی دے شاندار نمونے ملدن۔ تکرار لفظی دا ہک نمونہ ڈیکھو:

ISSN E: 2709-8273
ISSN P:2709-8265
JOURNAL OF APPLIED LINGUISTICS AND TESOL
JALT

ج: جلدی جلدی رب اکبر ساکوں عرب شریف سڈاوے

ونج ڈیکھو کعبہ بیت اللہ رب روضہ رسول ڈکھاوے

(20)

ماہی خان ناظر (۱۹۷٤ء):

انہاں دا اصل ناں ماہی خان اتے ناظر تخلص اے۔ وڈانی بلوچ خاندان نال تعلق رکھیندن۔ رحیم بخش دے گھرموضع نواں شمالی، خان پور منج والا، ضلع ڈیرہ غازی خان جائے۔ اکرم قریشی دے شاگرد ہن۔ انہاں شاعری دا آغاز ۱۹۸۸ء وچ کیا۔ انہاں دی تعلیم میٹرک اے۔ انہاں دیاں چھپیاں کتاباں وچ ''قہر دی دھپ'' اتے ''سی حرفی ناظر'' شامل ہن۔

ماہی خان ناظر دی سی حرفی عشقیہ موضوعات تے مشتمل اے۔

الف: آس امید ڈھیر ہانمی آسونڑاں سئیں گل لیسی پیت پلیسی

میڈی دل سک دا او مل پیسی میکوں پھلیں نال تلیسی سیجھ سہیسی

لگ ویسن بھاگ سہاگ دے رنگ لج پرور لاج پلیسی توڑ نبھیسی

پر ناظر سیت دی سدھ نہ ہئی تھل مارو لاش رلایسی ریت رمیسی

ن: نیار کراں لکھ واری ہک واری ڈھول الانویں ہا

تیڈے باجھوں جگ تے کیا جیوݨ بے موت نہ مار مکانویں ہا

میڈا دم ہے چھیکڑی ہڈکی تے ہم ہڈ کا منہ ڈکھلانویں ہا

ہے ناظر ڈوڑ چھاپ تیڈا نہ ڈھیر سہاپ سہانویں ہا (21)

انہاں توں علاوہ دبستان ڈیرہ غازی خان وچ ہئے وی بہوں سارے شعراء دے کلام وچ سی حرفی ملدی اے۔ جینویں نواز بزدار دیاں ڈو سی حرفیاں ہک حمدیہ سی حرفی اتے ڈوجھی نعتیہ سی حرفی چھپیاں ہوئیاں ہن۔ اکرم قریشی، نور وارث، تے حافظ رسول بخش دے کلام وچ وی سی حرفیاں ملدیاں ہن۔

ہݨ ساکوں ہک ہئی صنف ڈھولا دی روایت کوں ڈیہدے ہیں جیڑھی سی حرفی دے انداز وچ لکھی ویندی اے۔

ISSN E: 2709-8273
ISSN P:2709-8265
JOURNAL OF APPLIED LINGUISTICS AND TESOL
JALT

خالد اقبال (۱۹٦٤ء):

خالد اقبال دا تعلق تونسہ شریف دی دھرتی نال ہے پر ہنڑ ملتان وچ رہندن۔ خالد اقبال سرائیکی زبان دے خدمت گار ہن۔ انہاں ناں صرف شاعری وچ آپنڑا قلم چلائے بلکہ نثر وچ وی انہاں سرائیکی زبان کوں تکڑا کیتے۔ شاعری وچ آپ دیاں کتاباں وچ ''کھیڑ وچوں سونہہ''،'' کویلی دی کاوڑ''، ''عشق کویلیاں کوں''، ''کویلیاں کیتا پیار''، جیہاں کتاباں شامل ہن۔

بنیادی طور تے نظم دے شاعر ہن ایں توں علاوہ کافی وی بہوں خوبصورت لکھدن۔''کویلیاں کیتا پیار'' انہاں دی سی حرفی اِتے مشتمل کتاب اے جیندا انتساب ''مظفر خان شہید'' دے نانویں اے۔ ایں سی حرفی بارے رفعت عباس آہدن:

> ''اچ دے ویلھے وچ سی حرفی لکھنڑ دی سِک چھڑا کوئی اہر نئیں ایہ آپنڑی زبان تے اوندے محاورے راہیں ملاپ دی اوہ رمز اے جیڑھی خالد اقبال اساں تے کھولی اے۔ آپنڑے شہردی تاریخ، اوندے جیونڑ، ہنڈنڑ تے ڈکھ سکھ وچوں جاگدی ایہہ سی حرفی روایت دے تسلسل توں اگونہی ہک جھات پیندی ڈِسدی ہے۔'' (22)

انہاں دی سی حرفی وچوں ڈو بند ملاحظہ کرو:

خ: خربوزے ڈیکھ تے پکڑن رنگ دے سنگ خربوزے
کوڑ تمے تاں اونویں رہندن جینویں کوڑ تے تمے
سچی سوہنڑی اتھ فقیرا ہر دم ایہو آکھے
بندہ اوہو چنگا جیڑھا چنگی ریس پیا کرے

ڈ: ڈینہاں کوں تتیاں دھپاں راتیں پوون پالے
رووے دل تے جی کرلاوے سجنڑ دید نہ بھالے
سمی تیڈی سک وچ ساڈے پیریں پئے گین چھالے
آکھ فقیرا توں وی ایہو اسوں مانہہ نرالے (23)

ڈھولا:

ISSN E: 2709-8273
ISSN P:2709-8265
JOURNAL OF APPLIED LINGUISTICS AND TESOL
JALT

اے صنف سی حرفی دے انداز وچ لکھی ویندی اے۔ ایں دی تعریف ڈاکٹر نصر اللہ ناصر ایں کریندن:

> ''اے سی حرفی دے انداز وچ نظم دی اینجھی قسم اے جئیں وچ محبوب کوں ڈھولا دے ناں نال مخاطب کرتے آپنڑی مونجھ ملال تے ڈکھ وچھوڑے دیاں ارداساں پیش کیتیاں ویندن۔ نعتیہ مضامین دے بیان کیتے اے صنف بہوں مقبول رہی اے۔'' (24)

ڈھولا دے صنف وچ گنڑیے تنڑیے ناں ہن۔ دبستان ڈیرہ غازی خان وچ خادم مکھڑ بیلوی، نور دین مسکین، نور محمد کہتر دے ناں شامل ہن۔

مولوی نور الدین مسکین:

مولوی نور الدین مسکین ضلع مظفر گڑھ دے علاقے الودے والی دے رہنڑ والے ہن۔ انہاں دی حیاتی بارے ڈاکٹر نصر اللہ ناصر لکھدن:

> ''آپ دے والد دا ناں حافظ محمد عمر ہئی۔ آپ ذات دے اوڈھیا نہ ہن۔ آپ دے والد آپنڑے وقت دے بہوں چنگے عالم دین ہن۔ مولوی نور الدین مسکین بہوں وڈے عالم دین تے اللہ دے نیک بانہے ہن۔ سب نال شفقت نال پیش آندے ہن۔ ہندو تے مسلمان ڈوہائیں برابر دی عزت کریندے ہن۔ آپ دا قد درمیانہ، رنگ کنڑک رنگیا ہئی۔ لوک آپ دے وعظ دلچسپی نال سنڑدے ہن۔'' (25)

مولوی نور الدین مسکین دا ڈھولا مکمل نعتیہ اے۔ نمونہ کلام:

الف: آنڑ رہی ساڈا دوست دلیں دا
مرسل میر محمدؐ بانکا عرش بریں دا
حامی روز ندم دا ماٹا کل مذنبیں دا
خاصا کیتا ٹولہ نور الدین مسکین دا

ت: تن من میرا صدقوں صدقے گھولے
جے کوئی پڑھ بسم اللہ گالھ عرب دی چولے
ہویا عشق عربی توں سینہ جل بل کولے

ISSN E: 2709-8273
ISSN P:2709-8265
JOURNAL OF APPLIED LINGUISTICS AND TESOL
JALT

سارا جگ برمایا ہکے عربی ڈھولے

(26)

مولوی اللہ بخش خادم (۱۸۶۰ء۔ ۱۹۳۱ء):

مولوی اللہ بخش خادم سرائیکی دا مہاندرا شاعر ہا۔ مکھڑ بیلہ مظفر گڑھ دے رہڑ والا ہا۔ منڈھلی حیاتی وچ جلال پور پیر والا دے مولوی فتح محمد کنوں ناظرہ قرآن مجید پڑھیا۔ انہاں حیاتی دا ڈھیر وقت محمد حسین ناز جھجڑا دے کول گزاریا۔ او ذات دے بھٹی ہن۔ مولوی صفدر حسین صفدر کوٹ ادو والے دے شاگرد ہن۔ انہاں دا ''ڈھولہ خادم'' سی حرفی دے انداز وچ ملدے۔ اے نعتیہ ڈھولہ اے۔

ذ: ذات تساڈی میں تاں ٹھیک سنجاتی

سرلو لاک کلنگی چادر میم دی پاتی

بشری ویس وچالے پایو آن کے جھاتی

ما خلق اللہ نوری خادم شاہد ذاتی

خ: خام خیالوں ہویم بالکل خالی

دل تے محض تصور صورت عربی والی

دلڑی بیت حرم دو آوڑ کاڑ اُبالھی

خادم درس پیاسی ہجراں ساڑ پجالی

(27)

ڈھولا دے ہک ہئے شاعر مولانا نور محمد کہتر ہن۔ جیڑھے سبائے والا دے ہن۔ انہاں دا کلام ''کلام کہتر'' دے ناں نال غلام جیلانی چاچڑ نے جھوک پبلشرز توں چھپیا اے۔ انہاں دے کلام وچ ڈو ڈھولے موجود ہن۔ ڈوہیں نعتیہ ڈھولے ہن۔

د: دیس نہ بھاندا دل کوں دل پردیس کوں تانگھے

ڈیکھاں ملک عرب دا جوڑم رب کئی سانگھے

ہئے خرچہ نہ اصلوں ڈسدے پندھ اڑانگے

بیٹھی روز اڈاراں کہتر رو رو کانگے

ISSN E: 2709-8273
ISSN P:2709-8265
JOURNAL OF APPLIED LINGUISTICS AND TESOL
JALT

ذ: ذوق مڑیندیاں ساریاں سینگیاں سیاں
ہک میں درد رنجانْی ڈکھیں ہتھ آ گیاں
ٹالیم کون کشالے تئیں بن عربی سیاں
آدم موت ہڑ کہتر ڈاڈھی اوکھی تھیاں
(28)

حوالہ جات:

1-ناصر، نصر اللہ، ڈاکٹر، سرائیکی شاعری دا ارتقا ء ، ص: ۲۳۵
2-کیفی جامپوری، سرائیکی شاعری، ص: ۱۹٤
3-خالد اقبال، کویلیاں کیتا پیار، ملتان، جھوک پبلشرز، ۲۰۰۵ ء ، ص: ۲٦
4-سائل، نور محمد، قلندر سمندر، ڈیرہ غازی خان، فرید سرائیکی سنگت، ۲۰۰٤ ء ، ص: ۹۸
5-ایضاً، ص: ۱۰۱
6-ایضاً، ص: ۱۰٤
7-ارشاد، ناصر، سانجھے رنگ
8-ایضاً، ص: ٤۲
9-ایضاً، ص: ٤٦
10-ارشاد ناصر، سانجھے رنگ، ص: ۲۸
11-ایضاً، ص: ۲۹
12-ایضاً، ص: ۳۰
13-خلیل احمد شودا، چموں خاک مدینے دی، فاضل پور، شودا سرائیکی کتاب گھر، ۲۰۱۰ ء ، ص: ۱۸۸

ISSN E: 2709-8273
ISSN P:2709-8265
JOURNAL OF APPLIED LINGUISTICS AND TESOL
JALT

14-ایضاً، ص: ۱۷۵

15-ارشاد ناصر، سانجھے رنگ، ص: ۱۷

16-ایضاً، ص: ۱۸

17-ایضاً، ص: ۲۰

18-ارشا ناصر، سانجھے رنگ، ص: ۱۳

19-ایضاً، ص: ٦

20-ایضاً، ص: ۷

21-ماہی خان ناظر، سی حرفی ناظر، مانہ احمدانی، بزم اکرم، ۱۹۹٦ ء ، ص: ١٤

22-رفعت عباس، دیباچہ، مشمولہ، کویلیاں کیتا پیار، ملتان جھوک پبلشرز، ۲۰۰۵ ء ، ص:

23-خالد اقبال، کویلیاں کیتا پیار، ملتان جھوک پبلشرز، ۲۰۰۵ ء ، ص: ۱۹

24-ناصر، نصر اللہ، ڈاکٹر، سرائیکی شاعری دا ارتقا ء ، ص: ٢٤٣

25-ایضاً، ص: ٥٥٢

26-سجاد حیدر پرویز، ضلع مظفر گڑھ، تاریخ ثقافت تے ادب، لاہور، پاکستان پنجابی ادبی بورڈ، ۱۹۸۹ئ، ص: ٤٦٢

27-مولوی اللہ بخش خادم، خام ڈھولا، مانہ احمدانی، بزم اکرم، ۲۰۰۲ئ، ص: ۳

28-غلام جیلانی چاچڑ، کلام کہتر، ملتان جھوک پبلشرز، ۲۰۱۱ئ، ص: ۵۷